

כשאמא מרוויחה יותר מאבא: חוויית ההורות בראי דפוסי הפרנסה החדשים

ליאת קוליק' ודן רמון¹

המחקר בחן את הקשר בין יתרון שכר של האישה על בן זוגה לבין חוויית ההורות בהיבטים שונים: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי. ההיבט הקוגניטיבי של חוויית ההורות נבחן באמצעות תפיסת המסוגלות ההורית; ההיבט הרגשי נבחן באמצעות איכות הקשר עם הילדים על בסיס שני מדדים: מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים; וההיבט ההתנהגותי נבחן באמצעות מעורבות ההורים בטיפול היום יומי בילדים. מדגם המחקר כלל 246 משתתפים - 85 גברים ו-161 נשים, כולם יהודים, נשואים והורים לילדים בגילים 3 עד 17. בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות מסורתיות ונשותיהם משתכרות יותר מהם, תפיסת המסוגלות ההורית והערכת איכות הקשר עם הילדים נמצאו נמוכות יותר בהשוואה למשתתפי המחקר האחרים. לעומת זאת, נשים שעמדותיהן המגדריות שוויוניות ומשתכרות יותר מבעליהן, נוטות להיות מעורבות יותר בטיפול בילדים בהשוואה ליתר משתתפי המחקר. בהשוואה לאבות וללא קשר לדפוס הפרנסה, אימהות מעריכות את מידת קרבתן לילדים כגבוהה יותר, מעורבותן בטיפול בילדים רבה יותר ועמדותיהן כלפי תפקידי המגדר שוויוניות יותר. ממצאי המחקר מראים כי אבות המשתכרים פחות מנשותיהם אשר עמדותיהם המגדריות מסורתיות, מהווים קבוצה פגיעה במיוחד בכל הקשור לחוויית ההורות. לאור הממצאים, מוצגות המלצות מעשיות להתערבות מקצועית בקרב אבות ואימהות העשויים לחוות מצוקה בעקבות התמורות שחלו בדפוסי הפרנסה.

מילות מפתח: מסוגלות הורית, שביעות רצון מהקשר עם הילדים, קרבה לילדים, עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים

1 בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר אילן.
עריכת לשון: אורלי קונירסקי

1. מבוא

במרבית המדינות המערביות בעולם, כמו גם בישראל, דפוס המשפחה המתאפיין בשני מפרנסים דוחק את מקומו של דפוס המשפחה המתאפיין במפרנס יחיד (שטייר, 2010). נוסף על התחזקות דגם המשפחות של שני מפרנסים בישראל, ניכרת גם תמורה בדפוסי הפרנסה בין בני הזוג, ובצד הדפוס המסורתי שבו שכרו של הגבר גבוה בצורה ניכרת משכרה של האישה, הולכים ומתחזקים כיום דפוסי פרנסה אחרים שעל פיהם שכרם של שני בני הזוג שווה, או דפוסי שעל פיהם האישה משתכרת יותר מבעלה (קוליק וכץ, 2016). כך בשנת 2016 בקרב משפחות שבהן שני בני הזוג עבדו, עמד שיעור המשפחות שבהן השתכרו הנשים יותר מבעליהן (שכרן מהווה 61% ויותר מהשכר הכולל של שני בני הזוג) על 8.6%, שיעור המשפחות שבהן שכרם של הנשים ובעליהן היה שווה (שכרן מהווה בין 40%-ל-60% מהשכר הכולל של שני בני הזוג) עמד על 26.1%, ושיעור המשפחות שבהן השתכר הבעל יותר מהאישה (61% ויותר מהשכר הכולל של שני בני הזוג) עמד על 65.3% (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אגף דוברות, תקשורת והסברה, מסירת מידע אישי, ליאור דופז, תחום צריכה וכספים, 13.8.2018).

התמורות שחלו בדפוסי המפרנסים במשקי הבית, הביאו בעקבותיהן גל פורה של מחקרים שנערכו בארץ ובעולם, אשר רובם ככולם עסקו בהשלכות של יתרון שכר של אחד מבני הזוג בהשוואה לבן הזוג האחר על יחסי הכוח במערכת הזוגיות. השלכות אלו הוערכו ברוב המקרים באמצעות השאלות מי מקבל את ההחלטות בבית ומי מבצע את מטלות הבית (למשל ראו Kulik, 2016) ואולם מעצם הכוח הטמון בשליטה על המשאב הכלכלי על חיי הפרט, יש להניח כי מלבד תחום יחסי הזוגיות, היתרון הכלכלי נותן את אותותיו גם על תחומי חיים נוספים בחייו של הפרט ובחיי המשפחה. מתוך כך, מטרת מחקר זה הייתה להרחיב את בחינת תרומתו של יתרון שכר של נשים על בעליהן, כלומר מצב שבו נשים משתכרות יותר מבני זוגן (להלן "יתרון שכר של האישה"), להיבטים שונים של יחסי הורים עם ילדיהם. באופן ספציפי, בדקנו שלושה היבטים המשקפים את חוויית ההורות: ההיבט הקוגניטיבי שנבדק על ידי תפיסת המסוגלות ההורית; ההיבט הרגשי שנבדק על ידי הערכת איכות הקשר של ההורים עם הילדים, ונבחן באמצעות מידת שביעות הרצון של ההורים מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה בין ההורים לילדים; וההיבט ההתנהגותי שהוערך על ידי מעורבות ההורים בטיפול היום יומי בילדים. סוגיות אלו נבחנו מנקודת ראות משווה בין אבות לאימהות.

השינויים שחלו בדפוסי המפרנסים בישראל, כמו גם ביתר מדינות העולם, הם בין המאפיינים הבולטים של תקופתנו, ולפיכך הבנת תרומתם של דפוסי המפרנסים החדשים להסבר חוויית ההורות מתוך נקודת ראות משווה בין אבות ואימהות עובדים, היא בעלת חשיבות תיאורטית ויישומית כאחד.

2. המסגרת המושגית: מתח בזהות ההורית והשלכותיו על חוויית ההורות

המסגרת התיאורטית של המחקר נשענת על המושג זהות המתבסס על שני מושגי יסוד מתחום הסוציולוגיה: סטאטוס ותפקיד. על פי הגישה המקובלת, הפרט מחזיק בו זמנית במספר סטאטוסים המבטאים את מעמדו במבנה חברתי מסוים (למשל, הורה, בן זוג, איש מקצוע). למושג סטאטוס נלווית מערכת של ציפיות ונורמות חברתיות המנחות את הפרט כיצד לתת לסטאטוס ביטוי התנהגותי בחיי היום יום. הערכת הפרט את התפקידים שהוא ממלא והמשמעות שהוא מעניק להם, מהוות את זהויות התפקידים שלו (Burke & Reitzes, 1981). מתוך כך, זהות התפקידים מוגדרת כתפיסות עצמיות של הפרט באשר לתפקידיו והיא בעלת אופי מתמשך (למשל זהות כאב, זהות כבן או בת זוג, זהות מקצועית וכדומה). על פי תויטס (Thoits, 1991), זהויות התפקידים העיקריות של הפרט נוצרות מתוך תפיסותיו את התפקידים שהוא ממלא אשר אופייים יציב, ותפיסות אלו ניתנות להעברה בין מצבים שונים. הפרט מחזיק בו זמנית במספר זהויות תפקידים היוצרות את זהותו הכללית, אשר בתוכה זהויות התפקידים השונות מאורגנות בסדר היררכי (Stryker, 1968). זהות התפקיד ההורי נחשבת כזהות בולטת במערך הזהויות של הפרט, והיא מצויה בפסגת ההיררכיה של זהויות התפקידים שלו מבחינת חשיבותה, בעיקר בחברה משפחתית כדוגמת החברה בישראל. האוריינטציה המשפחתית בישראל מכתיבה מציאות שבה מספר הזוגות ללא ילדים הוא קטן לעומת יתר מדינות העולם, והימנעות אידיאולוגית מהבאת ילדים לעולם היא תופעה אשר כמעט אינה קיימת בישראל (דונת, 2012). חיזוק לטענה זו ניתן למצוא במחקר השוואתי בין-לאומי שנערך בשנת 1994 והקיף 31 מדינות, ובתוכן ישראל (הרפז ובן ברוך, 2004). המחקר העלה כי 80% מהאוכלוסייה בישראל הביעה הסכמה עם ההיגד אשר לפיו חייהם של זוגות חשוכי ילדים ריקים מתוכן, לעומת 47% מהאוכלוסייה בארצות הברית שהסכימו עם היגד זה. על החשיבות שהחברה הישראלית מייחסת לזהות ההורית, אפשר ללמוד מנתון נוסף העולה מאותו מחקר שהראה כי 62% מהאוכלוסייה בישראל רואה בהבאת ילדים לעולם את המטרה העיקרית של הנישואין, לעומת 30% מהאוכלוסייה בארצות הברית הסבורה כך.

המגדר המוגדר כסטטוס על (super status), מעצב את זהות התפקיד ההורי באופן שונה עבור נשים ועבור גברים (Stryker, 1968). מתוך כך, הזהות ההורית האימהית מאופיינת בתפיסות המעניקות משמעות לתפקידי טיפול יום יומי שוטף, הזנה ותמיכה רגשית בילדים, בעוד הזהות ההורית האבהית שמה דגש עיקרי על היבטים אינסטרומנטאליים אשר אחד העיקריים שבהם הוא פרנסת המשפחה וסיפוק ביטחון כלכלי לילדים.

למרות השינויים שחלו בתקופתנו בתפקידי המגדר, תפקיד המפרנס הראשי במשפחה נחשב כתפקיד גברי במגוון חברות בעולם, מערביות (Gerson, 1993) ואסיאתיות (Taga, 2005). בהמשך לכך, אחת הגישות הפופולאריות כיום המסבירות מצבי מתח בקרב גברים היא גישת מתח התפקידים (Gender role strain), המדגישה את חוויית המצוקה בקרב גברים בשל חוסר

ההתאמה בין ה'עצמי' היום יומי בתפקיד מסוים המבטא את מילוי התפקיד בפועל, לבין ה'עצמי האידיאלי' המבטא את ניסוחו התרבותי בהקשר המגדרי (Pleck, 1981). על פי גישה זו, בעקבות המתח הנגרם בקרב גברים עם אובדן סטאטוס המפרנס הראשי במשפחה ופגיעה בהגמוניה הגברית, הזהות הגברית עשויה להיפגע (O'Neil, 2015). יתר על כן, כיוון שאחד התפקידים העיקריים של האב הוא לפרנס את ילדיו, ניתן להניח כי עקב אובדן סטאטוס המפרנס הראשי תתרחש פגיעה לא רק בזהות הגברית, אלא גם בזהות האבהית מאחר שבאובדן זה יש משום אי מילוי אחר הציפיות החברתיות המתאייחסות לתפקידו הכלכלי של האב. על פי אחת הגישות, בעקבות המתח בזהות הגברית (והאבהית), יקצינו חלק מהגברים התנהגות גברית (Doing Gender) ויימנעו מביצוע מטלות הקשורות לתחזוקת הבית הנחשבות נשיות (West & Zimmerman, 1987), ואחרים יגלו קשיי הסתגלות ויביעו תגובות פיזיות ורגשיות המעידות על מצוקה ועל זהות אבהית פצועה (Gaylin, 1994; Brod & Kaufman, 1994). מתוך כך, תיתכן פגיעה בחוויית ההורות של גברים אלו על כל היבטיה. זאת ועוד, כיוון שתפיסות שוויוניות כלפי תפקידי המגדר עשויות להיות בעלות השפעה ניכרת על עיצוב הזהות הגברית (לסיכום ראו, Kroger, 1997), ניתן לשער כי הפגיעה בעקבות אובדן הסטאטוס כמפרנס הראשי במשפחה תהיה בולטת יותר בקרב אבות המחזיקים בעמדות מסורתיות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר (להלן "עמדות מגדריות מסורתיות"), מאשר בקרב אבות המחזיקים עמדות ליבראליות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר (להלן "עמדות מגדריות ליבראליות"). השלכותיו של מתח זה בקרב גברים הנובע מפגיעה בהגמוניה הגברית, ובפרט בקרב אלו המאמצים עמדות מגדריות מסורתיות, עשויות להתבטא בצורות מגוונות וביניהן הקשר שלהם עם ילדיהם.

לעומת אבות, בפרט אלו אשר עמדותיהם המגדריות נוקשות שאצלם ניתן לצפות את תוצאותיה של החריגה מדפוסי הפרנסה המקובלים על חוויית ההורות, בקרב אימהות המצב ברור פחות. בהקשר זה עולה השאלה האם בדומה לאבות תתקיים פגיעה בזהות האימהית של נשים המשתכרות יותר מבעליהן, וזו תביא לפגיעה בחוויית ההורות? ניתן לצפות שההשקעה הרבה במשאבי זמן ואנרגיה הנדרשים מאימהות עובדות על מנת להשיג שכר גבוה, תבוא פעמים רבות על חשבון הזמן שעליהן להקדיש לילדיהן, מגמה העשויה להתבטא בתחושת מצוקה ואשמה בקרב אימהות ששכרן גבוה (Gutierrez, 1990), ומתוך כך היבטים שונים של חוויית ההורות שלהן עשויים להיפגע. מכיוון שהתפיסה שעל פיה הטיפול האינטנסיבי בילדים הוא באחריותה העיקרית של האישה שכיחה יותר בקרב אימהות שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, ניתן להניח כי ככל שהשכר של נשים אלו יהיה גבוה יותר מזה של בעליהן, תידרש מהן השקעה רבה יותר מחוץ לבית אשר תבוא על חשבון הילדים, ובשל כך הפגיעה בחוויית ההורות תהיה בולטת יותר בקרב אימהות אלו מאשר בקרב אימהות שעמדותיהן המגדריות ליבראליות.

כדי להמשיג את היתרון בשכר של בני זוג זה על זה, הציגו חוקרים שיטות שונות. חלק מהחוקרים המשיגו יתרון זה באמצעות מדדים כלכליים בעלי אופי אובייקטיבי (Sorensen & McLanahan, 1987 Brines, 1994), ואחרים אימצו פרספקטיבה סובייקטיבית שעל פיה הערכת היתרון בשכר נקבעת על פי תפיסת הפרט (Izraeli, 1994, Kulik, 2016). מחקרים הצביעו על כך שהתפיסות הסובייקטיביות לגבי התרומה הכלכלית של כל אחד מבני הזוג למשפחה הן בעלות תרומה משמעותית להסבר מערכות יחסים בתוך המשפחה (Moen & Sweet, 2003; Raley, Mattingly, & Bianchi, 2006). כך למשל גם במקרים שבהם שכרה של האישה גבוה באופן אובייקטיבי משכרו של הגבר, ועל אף שמבחינה אובייקטיבית האישה היא המפרנסת הראשית, על מנת לשמור במשפחה על יחסים מגדריים נורמטיביים, למעשה בני הזוג משכנעים עצמם כי המשכורת העיקרית והיציבה היא של הבעל וחלוקת העבודה בבית ממשיכה להיות מסורתית (Tichenor, 2005). מתוך כך, התפיסה הבסיסית של מחקר זה היא כי כדי לבחון את תרומתו של יתרון השכר של בני הזוג זה על זה להסבר היחסים בין הורים לילדים, יש להתייחס לנקודת הראות הסובייקטיבית של משתתפי המחקר, ולא ליתרון שכר אובייקטיבי (או למדדים אחרים בעלי אופי כלכלי המקנים יתרון ממשי בשכר). השימוש במדדים סובייקטיביים להערכת היתרון בשכר של בני הזוג זה על זה, מבוסס על ההנחה כי התפיסות באשר לכוח ההשתכרות של משתתפי המחקר ולא גובה השכר הממשי, הן אלו המעצבות את זהותם ההורית, ומתוך כך עשויות להשפיע על יחסיהם עם ילדיהם.

בהמשך לכך, בחנו במחקר זה את הקשר בין הערכת היתרון בשכר של האישה על בעלה (כמשתנה רציף, להלן "יתרון שכר של האישה") לבין שלושה היבטים של חוויית ההורות: ההיבט הקוגניטיבי, ההיבט הרגשי וההיבט ההתנהגותי. בדיקה זו בוצעה באופן משווה בין אבות לבין אימהות.

ההיבט הקוגניטיבי של חוויית ההורות – תפיסת מסוגלות הורית

המושג תפיסת מסוגלות הורית המייצג את ההיבט הקוגניטיבי של חוויית ההורות במחקר זה, מבוסס על המושג מסוגלות עצמית שהוטבע בתחום הפסיכולוגיה החברתית על ידי בנדורה (Bandura, 1977), והוא מבטא את הערכתם של הורים באשר ליכולתם לבצע משימות הקשורות לרווחת ילדיהם (Murdock, 2013). בנדורה (Bandura, 1989) הדגיש כי תפיסת המסוגלות הכללית נוצרת בעקבות הערכה קוגניטיבית של הפרט את מידת הצלחתו לעמוד באתגרים או בקשיים במשימות מסוימות. יש להדגיש כי תפיסת המסוגלות הורית אינה תכונת אישיות קבועה, וכי תפיסה זו היא דינאמית ומתעצבת על ידי המשתנים האישיים של הפרט, מהות ואופי המשימות שלהן הוא נדרש, וכן על ידי הדרישות המשתנות של המצבים שבהם הוא מתפקד (Robinson & Brewster, 2014). במקרים שבהם קיים העדר הלימה בין הציפיות החברתיות המרכזיות הקשורות לזהויות השונות של הפרט לבין מימושן בפועל, הפרט עשוי לחוות תחושת מצוקה העשויה להביא למתח הפוגע בתפקודו היום יומי (Ellestad

(Stets, 1998). לפיכך, ניתן להניח כי גם מצב של העדר הלימה בין הציפיות החברתיות הקשורות לזהות ההורית (האימהית או האבהית) לבין מימושן בחיי היום יום (גברים – מפרנסים ראשיים, נשים – טיפול בילדים והימנעות מהקדשת זמן ואנרגיות במטרה להגדיל את השכר), עשוי להביא לתחושת מתח ולפגוע בהיבטים שונים הקשורים לזהותם ההורית. ואולם, כיוון שתפקיד המפרנס הראשי הוא מרכזי בזהות האבהית יותר מאשר בזהות האימהית (Admasons, 2010; Shantz, 1987), יש לשער כי עקב אובדן של תפקיד זה במצבים שבהם האישה משתכרת יותר מבן זוגה, תהיה הפגיעה בזהות ההורית של אבות רבה יותר מאשר בקרב אימהות. בשל התכתיבים הנוקשים ביחס לתפקידי המגדר המוכתבים על ידי תפיסות מגדריות מסורתיות (Zuo, & Tang, 2000), יש לשער כי פגיעה בתחושת המסוגלות ההורית תהיה רבה יותר בקרב אבות האוחזים בעמדות מגדריות מסורתיות בהשוואה לזו שיחוו אבות אשר עמדותיהם המגדריות ליבראליות. עדויות מחקריות הצביעו על כך שלעומת אימוץ עמדות מסורתיות באשר לתפקידי המגדר, אימוץ עמדות מגדריות ליבראליות על ידי גברים מאפשר להם להכיל ביתר קלות מצבים שבהם לנשותיהם יש יתרון כלכלי בפרנסת הבית והמשפחה (Brennan, Barnett, & Gareis, 2001).

אשר לאימהות, בשל המתח העשוי להיווצר במקרים שבהם הן משתכרות יותר מבעליהן, ובעקבות רגשות אשם על כך שהן אינן מקדישות לילדיהן זמן ותשומת לב במידה מספקת (Gutierrez, 1990), שיערנו כי גם נשים המשתכרות יותר מבעליהן, בפרט אלו האוחזות בעמדות מגדריות מסורתיות, יחוו מתח העשוי לפגוע בתפיסת המסוגלות ההורית שלהן. יחד עם זאת, בשל הציפייה הברורה כי גברים ימלאו את תפקיד המפרנס הראשי, יהיה סביר לשער כי חריגה מנורמה זו תפגע יותר בגברים מאשר בנשים.

לסיכום מתוך סקירת הספרות עולה כי יתרון שכר של האישה על בעלה עשוי לפגוע יותר בתפיסת המסוגלות ההורית של אבות מאשר בזו של אימהות. כמו כן, הפגיעה בתפיסת המסוגלות ההורית תהיה רבה יותר בקרב אימהות ואבות המחזיקים בעמדות מגדריות מסורתיות בהשוואה לפגיעה זו בקרב אלו האוחזים בעמדות מגדריות ליבראליות, אך מגמה זו תהיה בולטת יותר בקרב אבות מאשר בקרב אימהות. מתוך כך שיערנו:

השערה 1: תימצא אינטראקציה משולשת בין יתרון שכר של האישה, עמדות מגדריות ומין המשתתף לבין תפיסת מסוגלות הורית, וכך בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, יימצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין תפיסת המסוגלות ההורית, ואילו בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות ליבראליות, יהיה קשר זה חזק פחות. כמו כן, גם בקרב אימהות יימצאו מגמות אלו, אולם עוצמת הקשר השלילי בין יתרון שכר של האישה לבין תפיסת המסוגלות ההורית בקרב אימהות, תהיה נמוכה יותר מעוצמת קשר זה בקרב אבות.

ההיבט הרגשי של חוויית ההורות – איכות הקשר בין הורים לילדים

איכות הקשר עם הילדים המייצגת את ההיבט הרגשי של חוויית ההורות, הוערכה באמצעות שני מדדים: מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים.

שביעות רצון מהקשר עם הילדים – מוגדרת על ידי חוקרים כתחושה של הנאה המתלווה לתפקיד ההורות (Mercer, 1986), והיא אחד ממקורות האושר בקרב גברים ונשים כאחד (Drake et al., 2007). חוויה של שביעות רצון בתפקיד ההורות היא חוויה מהותית המאפשרת להורים לטפל בילדיהם מתוך חדווה ורצון וליצור איתם קשרים בעלי משמעות (Ngai et al., 2007). ואולם בצד ההנאה הטמונה במילוי תפקיד ההורות, תפקיד זה טומן בחובו מקורות מתח מגוונים הנעוצים במאפייני ההורים (Barnard, 1994), במאפייני הילדים (De Tychey et al., 2008), ובמאפייני הסביבה (Elek et al., 2003). במחקר זה, מתוך כלל המקורות המסבירים את שביעות הרצון מהקשר עם הילדים, התמקדנו בגורם מאפייני ההורים, ובאופן ספציפי יותר, ביתרון שכר של האם על האב.

תחושת קרבה לילדים – חוקרים זיהו במושג הכללי של תחושת קרבה לילדים קשר איכותי המתאפיין בחום, ברגש חיובי ובתקשורת פתוחה (Parke et al., 1981), המנוגד לתחושת מתח ולקיום עימותים עם הילדים (Dyer, Kaufman, & Fagan, 2017). אי עמידה בציפיות החברתיות לגבי מילוי התפקיד ההורי עשוי להיות מלווה ברגשות שליליים ביחס למילוי תפקיד זה, ואלו בתורם עשויים להביא לתחושת ריחוק מהילדים (Jones & Prinz, 2005). בהמשך לכך, סביר יהיה להניח כי בקרב גברים אשר מצופה מהם להיות מפרנסים ראשיים (Gerson, 1993), אי מילוי הציפיות התפקודיות הקשורות לפרנסת המשפחה, עשוי לפגוע בזהותם האבהית ולהביא לנסיגה בתחושת הקרבה לילדים ובירידה בתחושת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים.

זאת ועוד, כפי שצוין הפרת הנורמה של המפרנס הראשי נתפסת כחמורה יותר בקרב גברים האוחזים בעמדות מגדריות מסורתיות מאשר בקרב גברים האוחזים בעמדות מגדריות ליבראליות (Zuo & Tang, 2000), ולכן ניתן לשער כי הפגיעה באיכות הקשר עם הילדים בקרב אבות המשתייכים לקבוצה הראשונה תהיה רבה יותר. עם זאת, בהעדר ספרות מחקר שעליה ניתן להתבסס ולהציג השערות לגבי הקשר בין דפוסי הפרנסה לתחושת קרבה לילדים בקרב אימהות, ניתן רק להניח כי אימהות הממלאות תפקיד חשוב בפרנסת המשפחה המחייב אותן לבלות שעות רבות מחוץ לבית, או לבצע עבודה מאומצת המפחיתה מהמשאבים ומהזמן שהן מקדישות לטיפול בילדים, יחוו פגיעה בתחושת הקרבה לילדים, בפרט כאשר עמדותיהן המגדריות מסורתיות. יחד עם זאת, בשל הציפייה החברתית הברורה כי אבות ימלאו את תפקיד המפרנס הראשי, יהיה סביר לשער כי חריגה מנורמה זו תפגע יותר בקשר בין אבות לילדים מאשר בקשר בין אימהות לילדים. מתוך כך, שיערנו:

השערה 2: בקרב אבות תימצא אינטראקציה בין יתרון שכר של האישה ועמדות מגדריות לבין מדדי איכות הקשר עם הילדים, וכך בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, יימצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים, ואילו בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות ליבראליות, יהיה קשר זה חזק פחות.

אשר לאימהות, בהעדר גוף ידע תומך בכיוון הקשר שבין יתרון שכר של האישה לבין מידת שביעות הרצון שלה מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים, בדקנו האם כיוון הקשר שהוצג עבור אבות דומה או אף שונה עבור אימהות, מבלי להציג השערות.

ההיבט ההתנהגותי – מעורבות ההורים בטיפול בילדים

תחום הטיפול בילדים היה מאז ומעולם באחריותה של האם, עם שונות כזו או אחרת בין החברות השונות ובין התקופות השונות (Bianchi & Milkie, 2010). על אף שבעשורים האחרונים הגבירו אבות את מעורבותם בטיפול בילדים בהשוואה לאבותיהם (Bianchi et al., 2010; Craig, Mullan, & Blaxland, 2000), תחום זה ממשיך ליפול רובו ככולו על כתפי האימהות, בין שהן עובדות בשכר ובין שלא (Bianchi & Milkie, 2010). ואולם יש לציין כי כיום בעקבות הגדרה מחודשת למושג "הורות נכונה" (Hook, 2010), אימהות ואבות כאחד מעורבים יותר בטיפול בילדים מאשר בעבר, מגמה הידועה בשם הורות אינטנסיבית (Hays, 1998). מגמת ההורות האינטנסיבית מבטא את החשיבות שהורים רואים בטיפול הקשרים עם ילדיהם באמצעות מתן דגש על מילוי צורכיהם ובילוי משותף, השקעה במילוי תוכן מהנה לשעות הפנאי של הילדים, חינוך מעשיר והתייחסות להיבטים הרגשיים של ילדיהם (Hoffman, 2010; Lee, Macvarish, & Bristow, 2010).

למיטב ידיעתנו, על אף שמחקרים התייחסו לקשרים בין יתרון שכר של בני הזוג זה על זו לבין חלוקת העבודה בבית, תרומתו הייחודית של יתרון שכר של האישה על בעלה להסבר השקעת ההורים בטיפול בילדים נבחנה במחקרים בודדים בלבד. כך למשל במחקר שבחן את הקשר בין דפוסי הפרנסה לבין מעורבות האב בגידול הילדים, נמצא כי ככל שהכנסתה של האם גבוהה מזו של האב, הוא נוטה להיות מעורב יותר בעבודות הקשורות בטיפול בילדים בעלות אופי רוטיני (Raley, Bianchi, & Wang, 2012).

בהעדר גוף ידע מוצק ועקבי ביחס לקשר שבין יתרון שכר של האישה לבין הטיפול בילדים, נוכל לבסס את השערותנו על ממצאי מחקר הנוגעים לקשר בין דפוסי פרנסה לעבודות הבית הכלליות. אומנם מטלות הבית הכוללות עבודה רוטינית (ניקיון כללי של הבית, בישול, קניות עבור המשפחה, גינון, ביצוע עבודות טכניות למען משק הבית וכדומה) שונות בחלקן ממטלות הטיפול בילדים (ליווי רגשי, חינוך, טיפול בעת מחלה, דאגה לצרכים הפיזיים והנפשיים של הילד), אולם למרות הבדלים אלו ניתן להצביע על גרעין משותף של עבודות רוטיניות בשני

תחומי המטלות. גרעין זה הופך מטלות אלו לדומות במידת מה ומאפשר להקיש מהידע המחקרי העוסק בקשר בין דפוסי פרנסה לבין ביצוע מטלות הבית לתחום המעורבות בטיפול בילדים.

על פי גישת ההון החברתי (Becker, 1985) ועל פי גישת המשאבים בהקשר משפחתי (Blood & Wolfe, 1960), במקרים שבהם האישה משתכרת יותר מבעלה, הבעל יבצע יותר עבודות בית מאשתו. ואולם בדיקה מדוקדקת של ממצאי המחקרים שעסקו בקשר בין דפוסי פרנסה בתוך מערכת הזוגיות לחלוקת העבודה בבית, מעלה מגמה לא עקבית. כך, חלק מהמחקרים הצביעו על קשר בין דפוסי המפרנסים לבין חלוקת העבודה בבית העולה בקנה אחד עם הגישות התיאורטיות שהוצגו מעלה (למשל, Gaunt & Bouknik, 2012; Raley, Bianchi, & Wang, 2012), אך מחקרים אחרים לא הצליחו לבסס קשר זה (Evertsson & Neramo, 2004; Greenstein, 2000). על פי אחד ההסברים להעדר העקביות בממצאי מחקרים אלו, העיקרון המפעיל חלק מהגברים כאשר הם שוקלים האם להשקיע בעבודות הבית הוא עיקרון הפיזי (Hochschild & Machung, 1989). על פי עיקרון זה, על מנת לפצות על הפגיעה בזהותם הגברית בשל אובדן מעמדם כמפרנסים ראשיים, גברים יבליטו בהתנהגותם היום יומית דפוסי מגדריים מובהקים, בפרט כאשר הם מחזיקים בעמדות מסורתיות כלפי תפקידי המגדר, ובפועל במצבים שבהם נשותיהם משתכרות יותר מהם, הם יבצעו פחות מטלות בבית (Ferree, 1994), בהשוואה לגברים המייצגים דפוסי פרנסה אחרים. ואולם נראה כי במקרים שבהם נשים משתכרות יותר מבעליהן, עמדותיהם של הגברים כלפי תפקידי המגדר הן גורם מכריע במעורבותם בביצוע עבודות הבית (לסיכום ראו, Kroger, 1997). מתוך כך, בשל הדמיון המסוים בין מטלות תחזוקת הבית לבין מטלות הטיפול בילדים, שיערנו כי ככל שיתרון השכר של האישה גדול יותר, ובפרט בקרב גברים שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, תהיה מידת המעורבות שלהם בטיפול בילדים נמוכה יותר בהשוואה לזו של גברים שעמדותיהם המגדריות ליבראליות.

לעומת זאת, לגבי נשים שיערנו כי תמונת המצב תהיה הפוכה. ביססנו השערה זו על ממצאי מחקרים של אורטסון ונרמו (Evertsson & Neramo, 2004) שמצאו כי בקרב נשים האוחזות בעמדות מגדריות שוויוניות, היתרון הכלכלי שלהן על בעליהן מפחית את כמות עבודות הבית שהן מבצעות, לעומת נשים שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, אשר יתרון השכר שלהן על בעליהן אינו מפחית באופן מהותי את העול הנופל על כתפיהן כתוצאה מביצוע עבודות הבית, והן ממשיכות לשאת בתפקידי הטיפול בילדים ללא קשר ליתרון השכר שלהן על בעליהן.

מתוך כך שיערנו :

השערה 3: תימצא אינטראקציה משולשת בין יתרון שכר של האישה, עמדות מגדריות ומין המשתתף לבין המעורבות בטיפול בילדים, וכך בקרב אבות המחזיקים בעמדות מגדריות מסורתיות יימצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין מעורבותם בטיפול בילדים,

ואילו בקרב אבות המחזיקים בעמדות מגדריות ליברליות יהיה קשר זה חזק פחות. לעומת זאת, בקרב אימהות שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, הקשר השלילי בין יתרון השכר שלהן לבין מעורבותן בטיפול בילדים יהיה חלש יותר בהשוואה לקשר זה בקרב אימהות שעמדותיהן המגדריות ליברליות.

3. שיטת המחקר

מדגם המחקר ואיסוף נתונים

מדגם המחקר כלל 246 משתתפים, מתוכם 85 גברים ו-161 נשים (שאינם נשואים זה לזה). הקריטריונים להכללה במחקר היו הורים לילדים בגילים 3 עד 17 אשר לכל הפחות אחד מילדיהם מתגורר בבית, והם מצויים בשוק העבודה. כל משתתפי המחקר היו נשואים והגדירו עצמם יהודים. הגברים היו מבוגרים מהנשים ($M=40.58, SD=8.05$ גברים; $M=38.41, SD=7.50$ נשים; $t_{(244)}=2.14, p<.001$), מספר הילדים הממוצע של משתתפי המחקר עמד על $M=3.08, SD=1.53$, וממוצע גיל הילדים נע בין $M=4.61, SD=4.35$ לילד הצעיר ל- $M=10.9, SD=7.87$ גם לילד הבוגר. לא נמצאו הבדלים בין מספר הילדים וממוצע גיל הילדים בין גברים ונשים. גם באשר להשכלה לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המינים, וכך 19.5% ממשתתפי המחקר בעלי השכלה תיכונית, 45.5% מהם בעלי תואר ראשון, 31.2% בעלי תואר שני ו-3.8% בעלי תואר שלישי. דגימת המחקר הייתה דגימת נוחות והשאלונים הועברו על ידי קישור לאתר שנבנה במיוחד עבור המחקר. הקישור הופץ על ידי החוקרים באתרי אינטרנט שונים שאופיים חברתי או מקצועי. זמן מילוי השאלון ארך כ-15 דקות. המחקר קיבל אישור של ועדת האתיקה של המוסד האקדמי שבו הוא נערך.

כלי המחקר

כלי המחקר כללו מספר שאלונים. להלן פירוט משתני המחקר והכלים שבאמצעותם הם נבחנו:

יתרון שכר של האישה – בהתאם לחוקרים אחרים (למשל, Thébaud, 2010; Izraeli, 1994), נבדק משתנה זה באמצעות השאלה: "בהתייחס למשכורת בן/ת זוגך, מה נכון?". משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 5 דרגות, החל מ-1 (אני משתכרת/הרבה יותר מבן/ת זוגי) ועד 5 (בן/ת זוגי משתכרת/הרבה יותר ממני). על מנת לבחון את תרומת יתרון שכרה של האישה להסבר חוויית ההורות, אורגן סולם התשובות בעת עריכת העיבודים הסטטיסטיים כך שעבור שני המינים ציון 1 מבטא מצב שבו שכר הגבר גבוה בהרבה משכרה של האישה, ואילו ציון 5 מבטא מצב שבו שכר האישה גבוה בהרבה משכרו של הגבר, וכך שכל שהציון גבוה יותר, לאישה יש יתרון שכר על בעלה.

עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר – השאלון פותח על ידי קוליק (2018) והוא כולל 23 פריטים הבוחנים עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 7 דרגות, החל מ-1 (בכלל לא) ועד 7 (במידה מרובה), לדוגמה "לדעתי יזמות עסקית מתאימה לגברים ולנשים באותה מידה". לשאלון הופק ציון אחד באמצעות חישוב ממוצע של כל הפריטים, וכך ציון גבוה מייצג עמדות מגדריות ליברליות, ציון נמוך מייצג עמדות מגדריות מסורתיות וציון ממוצע מייצג עמדות מגדריות שאינן מובחנות. המהימנות הפנימית, אלפא קרונבך, שנמצאה לשאלון הייתה טובה, $\alpha=0.76$.

תפיסת מסוגלות הורית – המשתנה נמדד באמצעות שאלון שפותח על ידי רביב ובר טל (1995), בתוך אלעד, (2001). השאלון כולל 15 פריטים הבוחנים את הערכתם של הורים לגבי יכולתם להיענות לצרכי הילדים בתחומים מגוונים כגון הענקת אהבה ותשומת לב, התייחסות סבלנית, התייחסות עקבית, הטלת משמעת, נטילת אחריות על הילדים, מידת המעורבות בטיפול בילדים וכישורים כהורה, לדוגמה "אני מסוגלת להתמודד בהצלחה עם קשיים המתעוררים בחיי ילדי". משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 5 דרגות, החל מ-1 (בכלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד). לשאלון הופק ציון אחד על ידי חישוב ממוצע של כל הפריטים, וככל שהציון היה גבוה יותר, המסוגלות ההורית הוערכה כגבוהה יותר. המהימנות הפנימית, אלפא קרונבך, שנמצאה לשאלון הייתה גבוהה, $\alpha=0.88$.

מידת שביעות רצון מהקשר עם הילדים – נבדקה על ידי שאלה אחת: "נא סמני עד כמה את/ה שבעת רצון מהקשר עם ילדיך (ילדך)". משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 7 דרגות, החל מ-1 (בכלל לא שבע רצון) ועד 7 (שבע רצון מאוד).

מידת הקרבה לילדים – נבדקה על ידי שאלה אחת: "נא סמני את תחושתך לגבי מידת הקרבה שלך עם ילדיך (ילדך)". משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 5 דרגות, החל מ-1 (בכלל לא מרגיש קרוב) ועד 5 (מרגיש קרוב מאוד).

מעורבות ההורים בטיפול בילדים – נבדקה באמצעות שאלון שעיבדה קאסה אברו (2011) על בסיס שאלון שפיתח ארונס (Ahrons, 1981). השאלון כולל 17 פריטים הבוחנים את מעורבות ההורים בגידול ילדיהם במגוון תחומים. משתתפי המחקר התבקשו לדרג את תשובותיהם בסולם בן 5 דרגות, החל מ-1 (אף פעם) ועד 5 (תמיד), לדוגמה "האם את/ה משתתפת בפעילויות שיש לילדים בביה"ס או במסגרת אחרת?". מכיוון שמדגם המחקר כלל הורים לילדים בטווח גילים רחב (מ-3 ועד 17), הוצאו מתוך השאלון פריטים שלא התאימו לתיאור מעורבות של הורים בטווח גילים זה כגון מעורבות בהכנת שיעורי בית – פריט שאינו הולם פעילות של הורים לילדים בגיל 3. לשאלון הופק ציון אחד באמצעות חישוב ממוצע של כל הפריטים, וככל שהציון היה גבוה יותר, המשמעות היא כי מעורבות ההורים בטיפול בילדים הייתה רבה יותר. המהימנות הפנימית, אלפא קרונבך, שנמצאה לשאלון הייתה גבוהה, $\alpha=0.84$.

לוח 1: הבדלים בין ממוצעים ומתאמי פירסון עבור משתרי המחקר בפילוח לפי מין המשתתף

<i>t</i> ₍₂₄₄₎	<i>M</i> (<i>SD</i>)		מעורבות		תחושת		יצון		מסוגלות הורית		עמדות כלפי שוויוניות		
	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	
.45	2.26 (1.35)	2.35 (1.40)	-.08	-.06	-.26*	.05	-.22*	.00	-.15	.01	-.12	.06	יתרון שכר של האישה
3.42***	3.76 (.53)	4.00 (.54)	.41***	.19*	.29*	.03	.21*	.10	.30**	.11			עמדות כלפי שוויוניות בתפקודי המיניים
.77	4.00 (.54)	4.06 (.53)	.59***	.34***	.61***	.46***	.63***	.67***					מסוגלות הורית
1.35	5.83 (.98)	6.00 (.95)	.40***	.18*	.62**	.44***							שביעות רצון
3.30***	4.37 (.76)	4.64 (.51)	.50***	.33***									מהקשר עם הילדים תחושת קרבה לילדים
6.96***	3.76 (.57)	4.23 (.50)											מעורבות בטיפול בילדים

* p<.05
 ** p<.01
 *** p<.001

4. ממצאים

הבדלים בין גברים ונשים במשתני המחקר

על מנת לבחון הבדלים בין המינים במשתני המחקר, נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים (הממצאים מוצגים בלוח 1). אשר למשתנים המסבירים, לא נמצאו הבדלים בין המינים בהערכתם את יתרון השכר של האישה על בעלה, וכך הן גברים והן נשים דיווחו כי גברים משתכרים יותר מנשים. כמו כן, נמצאו הבדלים מובהקים שהעידו כי בהשוואה לגברים, עמדותיהן של נשים כלפי תפקידי המגדר ליבראליות יותר (ראו לוח 1). אשר למשתני התוצאה המבטאים את חוויית ההורות, נמצא כי לעומת גברים נשים חשות קרבה רבה יותר לילדים, וכי מעורבותן בטיפול בילדים גבוהה יותר מזו של הגברים.

הסבר מדדי חוויית ההורות: מסוגלות הורית, איכות הקשר עם הילדים ומעורבות בטיפול בילדים

על מנת לבחון את השערות המחקר, בוצעו לגבי כל אחד מהמדדים המבטאים את חוויית ההורות (מסוגלות הורית; איכות הקשר עם הילדים; מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים; ומעורבות בטיפול בילדים) רגרסיות היררכיות מרובות שכללו את המשתנים: יתרון שכר של האישה, מין המשתתף ועמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר כמשתנים בלתי תלויים. המשתנה יתרון שכר של האישה הוכנס למודלים הסטטיסטיים לאחר טרנספורמציה לוג טבעי על מנת לשמר התפלגות ערכים נורמלית. קודם לביצוע משוואות הרגרסיה, חושבו מתאמי פירסון בין משתני המחקר שהוכנסו אל תוך משוואת הרגרסיה באופן המשווה בין גברים לנשים (ראו לוח 1).

משוואות הרגרסיה להסבר משתני התוצאה

סדר הכנסת המשתנים לארבעת משוואות הרגרסיה אשר המשתנים התלויים בהן היו המדדים השונים של חוויית ההורות היה זהה. בצעד הראשון של משוואת הרגרסיה, הוכנס המשתנה מין המשתתף (0=נשים, 1=גברים). כמו כן, על מנת לנכות את תרומתם של משתני הרקע מתרומתם של שאר המשתנים המסבירים שהוכנסו למשוואת הרגרסיה בצעדים מאוחרים יותר, הוכנסו בצעד הראשון משתני רקע נוספים (גיל המשתתף, השכלה, מספר הילדים וגיל הילד הצעיר). בצעד השני הוכנס למשוואת הרגרסיה המשתנה יתרון שכר של האישה, ובצעד השלישי הוכנס המשתנה עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. על מנת לבחון האם עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר ממתנות את הקשר בין יתרון שכר של האישה ומין המשתתף לבין המדדים השונים של חוויית ההורות, הוכנסו בצעד הרביעי אינטראקציות זוגיות בין מין המשתתף לבין עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. כמו כן, על מנת לבחון את תרומתו של

המשתנה יתרון שכר של האישה להסבר המדדים השונים של חוויית ההורות שונה עבור גברים ועבור נשים, הוכנסה בצעד זה אינטראקציה זוגית בין יתרון שכר של האישה ומין המשתתף לבין המדדים השונים של חוויית ההורות. נוסף על כך, כדי לבחון האם הקשר בין יתרון השכר של האישה לבין מדדי חוויית ההורות תלוי בעמדות שוויוניות כלפי תפקידי המגדר, הוכנסו בצעד הרביעי האינטראקציה בין יתרון שכר של האישה לבין עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. בצעד החמישי והאחרון, על מנת לבחון האם עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר ממתנות את ההבדלים בין המינים באשר לתרומת המשתנה יתרון שכר של האישה להסבר מדדי חוויית ההורות, הוכנסה למודל אינטראקציה משולשת בין המשתנים: מין המשתתף X יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. תוצאות הניתוח מוצגות בלוח 2. כדי להסביר את האינטראקציות המובהקות, נערך ניתוח מיתון תוך שימוש ב-PROCESS v3.0 Hayes, 2017 (PROCESS macro).

מסוגלות הורית

מניתוח הרגרסיה עלה כי מתוך משתני הרקע נמצאה תרומה מובהקת לגילם של משתתפי המחקר, וכך ככל שגילם היה גבוה יותר, הם דיווחו על מסוגלות הורית נמוכה יותר. עוד נמצא כי ככל שגיל הילד הצעיר גבוה יותר, תחושת המסוגלות ההורית עולה, וככל שמספר הילדים רב יותר, תחושת המסוגלות ההורית גבוהה יותר. כמו כן, הניתוח העלה אפקט עיקרי לעמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר, וכך ככל שעמדות אלו ליברליות יותר, הייתה תפיסת המסוגלות ההורית גבוהה יותר. עם זאת, לא נמצאו אפקטים עיקריים מובהקים למשתנים מין המשתתף ויתרון שכר של האישה. יש לציין שלא נמצאו אינטראקציות זוגיות מובהקות (מין המשתתף X יתרון שכר של האישה; מין המשתתף X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר; יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר). עם זאת, הניתוח הצביע על אינטראקציה משולשת בין המשתנים: מין המשתתף X יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר.

משמעות האינטראקציה היא כי בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, המשתנה מין המשתתף ממתן את הקשר בין יתרון שכר של האישה לבין תפיסת המסוגלות ההורית $F(1,234)=4.61, p<.05$. בחינת מקור האינטראקציה העלתה כי בקרב גברים שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, נמצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין מסוגלות הורית $\beta=-.35, p<.05$, וכך ככל שלאישה היה יתרון שכר על בן זוגה, פחתה תפיסת המסוגלות ההורית של הגברים. עם זאת, בקרב נשים שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, לא נמצא קשר בין יתרון שכר של האישה לבין תפיסת המסוגלות ההורית $\beta=.08, p=.49$. יש לציין כי לא נמצאו אפקטים מובהקים ליתרון שכר של האישה בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות ליברליות וכן בקרב משתתפים שעמדותיהם המגדריות אינן מובחנות (כל ערכי $F >.05$). האינטראקציה מוצגת בתרשים 1.

לוח 2: מקדמי רגרסיה מודנה היררכית להסבר מסוגלות הורית וחויית החורות

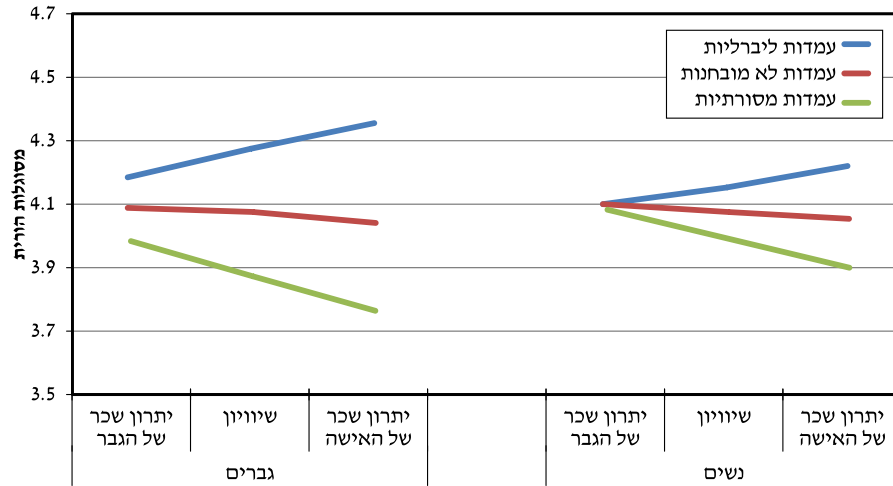
מסוגלות הורית	מסוגלות הורית		שביעות רצון מהקשר עם הילדים		תחושת קרבה לילדים		מערבות בטיפול בילדים	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
צעד 1 גיל המשתתף גיל הילד הצעיר מספר הילדים השכלה מין המשתתף יתרון שכר של האישה עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים	.07**		.08**		.02		.22***	
	-0.18*		.01		-0.02		-0.07	
	.16*		-0.03		-0.11		-0.01	
	.19*		-0.08		-0.28***		-0.17*	
	.01		-0.09		-0.03		.09	
	-0.03		.00		-0.18**		-0.36***	
	.00		.01		.00		.00	
	.02**		-0.03		-0.09		-0.07	
			-0.22*		.00		.07***	
			.17*		-0.04		-0.14	
		-0.13		-0.11		.00		
		0.0		-0.25**		-0.08		
		.01		-0.08		.08		
		-0.04		-0.10		-0.09		
		.16*		-0.07		-0.33***		
				.11		.28***		

לוח 2: מקדמי רגרסיה מרובת הידרכית להסבר מסוגלות הורית וחויית ההורות (המשך)

מסוללות הורית	מסוללות הורית		שביעות רצון מהקשר עם הילדים		תחושת קרבה לילדים		מעורבות בטיפול בילדים	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
<p>4 צעד 4 יתרון שכר של האישה X מין המשתתף יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים מין המשתתף X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים</p>	.03	1.0	-.01	.03*	-.16	.03*	.04	.01
	.04		-.01		.10		.02	
	.12		.03		.20*		.12	
	.24*	.02*	.22*	.02*	.23*	.01*	.21*	
<p>5 צעד 5 שכר X מין X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים</p>								
Total F		11.234		11.234		11.234		11.234
Total R ²		.13		3.06***		6.92***		10.19***
n		246		246		246		246

* p<.05
 ** p<.01
 *** p<.001

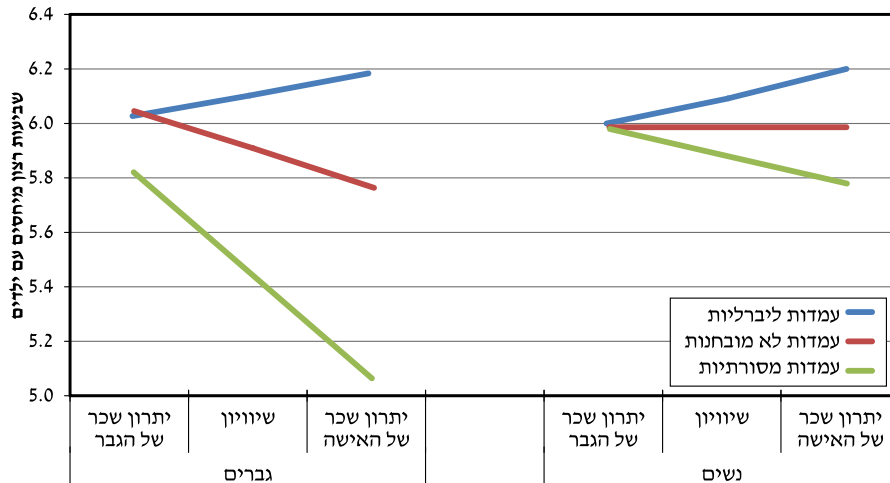
תרשים 1: אינטראקציה בין מין המשתתף ויתרון השכר של האישה לבין מסוגלות הורית על פי עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים

שביעות רצון מהקשר עם הילדים

מניתוח הרגרסיה עלה כי מתוך משתני הרקע נמצאה תרומה מובהקת למשתנה מספר הילדים, וכך ככל שמספר הילדים גבוה יותר, מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים נמוכה יותר. עם זאת, לא נמצאו בניתוח אפקטים עיקריים למשתנים: מין המשתתף, יתרון שכר של האישה ועמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. יש לציין שלא נמצאו אינטראקציות זוגיות מובהקות (מין המשתתף X יתרון שכר של האישה; מין המשתתף X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר; יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר). ואולם בדומה למסוגלות הורית, הניתוח הצביע על אינטראקציה משולשת בין מין המשתתף X יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. משמעות האינטראקציה היא כי בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, המשתנה מין המשתתף ממתן את הקשר שבין יתרון שכר של האישה לבין שביעות רצון מהקשר עם הילדים $F(1,234)=6.68, p<.05$. בחינת מקור האינטראקציה העלתה כי בקרב גברים שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, נמצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין שביעות רצון מהקשר עם הילדים $\beta=-.40, p<.01$, וכך ככל שנשותיהם משתכרות יותר מהם, דיווחו הגברים על שביעות רצון נמוכה יותר מהקשר עם ילדיהם. עם זאת, בקרב נשים שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, לא נמצא קשר בין המשתנים $\beta=.15, p=.19$, וכן לא נמצאו אפקטים מובהקים בקרב משתתפים שעמדותיהם המגדריות ליברליות, כמו גם בקרב משתתפים שעמדותיהם המגדריות אינן מובחנות (כל ערכי ה- $F >.05$). האינטראקציה מוצגת בתרשים 2.

תרשים 2: אינטראקציה בין מין המשתתף ויתרון השכר על האישה לבין שביעות רצון מיהסים עם ילדים על פי עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים

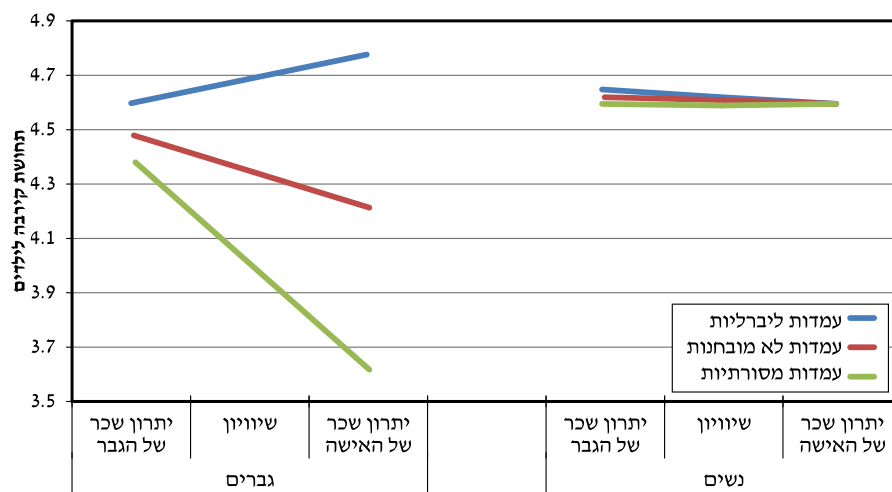
מידת הקרבה לילדים

מניתוח הרגרסיה עלה כי מתוך משתני הרקע נמצאה תרומה מובהקת למשתנה מספר הילדים, וכך ככל שמספר הילדים גבוה יותר, מידת הקרבה לילדים נמוכה יותר. כמו כן, בנייתו נמצא אפקט עיקרי למשתנה מין המשתתף, וכך נשים דיווחו על מידת קרבה גבוהה יותר לילדיהן בהשוואה לגברים. עם זאת, לא נמצאו אפקטים עיקריים למשתנים יתרון שכר של האישה ועמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר.

ואולם נמצאה אינטראקציה זוגית בין מין המשתתף ועמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר לבין מידת הקרבה לילדים. בחינת מקור האינטראקציה העלתה כי בקרב נשים לא נמצא קשר בין עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר לבין מידת הקרבה לילדים $\beta=.02, p=.79$, אולם בקרב גברים נמצא קשר חיובי בין משתנים אלו $\beta=.25, p<.05$, וכך שככל שעמדותיהם המגדריות של הגברים ליברליות יותר, הם דיווחו על מידה גבוהה יותר של קרבה לילדים. בצעד האחרון של ניתוח הרגרסיה נמצאה אינטראקציה משולשת בין המשתנים: מין המשתתף X יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. בחינת מקור האינטראקציה העלתה כי בקרב גברים שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, נמצא קשר שלילי בין יתרון שכר של האישה לבין מידת הקרבה לילדים $\beta=-.61, p<.001$, וכך ככל שנסותיהם משתכרות יותר מהם, דיווחו הגברים על מידה נמוכה יותר של קרבה לילדיהם. עם זאת, בקרב נשים שעמדותיהן המגדריות מסורתיות, לא נמצא קשר בין המשתנים $\beta=.01, p=.90$. משמעות האינטראקציה היא כי בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, המשתנה

מין המשתתף ממתן את הקשר שבין יתרון שכר של האישה לבין מידת הקרבה לילדים משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות ליבראליות, וכן בקרב אלו שעמדותיהם המגדריות אינן מובחנות (כל ערכי ה- $F > .05$). האינטראקציה מוצגת בתרשים 3.

תרשים 3: אינטראקציה בין מין המשתתף ויתרון השכר של האישה לבין תחושת קירבה לילדים על פי עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים

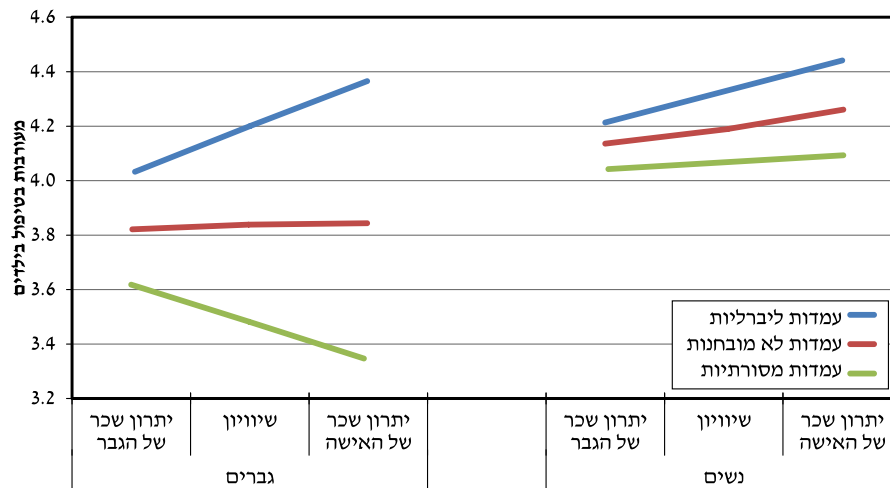

מעורבות בטיפול בילדים

מתוך משתני הרקע נמצאה תרומה מובהקת למספר הילדים, וכך ככל שמספר הילדים גבוה יותר, הייתה מידת המעורבות של משתתפי המחקר בטיפול בילדיהם נמוכה יותר. כמו כן, בניתוח נמצא אפקט עיקרי למשתנה מין המשתתף, וכך נשים דיווחו על מעורבות גבוהה יותר בטיפול בילדים בהשוואה לגברים. עוד נמצא אפקט עיקרי לעמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר, וככל שעמדותיהם המגדריות של משתתפי המחקר ליבראליות יותר, עלתה מידת המעורבות שלהם בטיפול בילדיהם, אך לא נמצא אפקט למשתנה יתרון שכר של האישה. כמו כן, לא נמצאו אינטראקציות זוגיות מובהקות (מין המשתתף X יתרון שכר של האישה; מין המשתתף X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר; יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר). לעומת זאת, הניתוח הצביע על אינטראקציה משולשת בין המשתתפים: מין המשתתף X יתרון שכר של האישה X עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר. משמעות האינטראקציה היא כי בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות ליבראליות, המשתנה מין המשתתף ממתן את הקשר שבין יתרון שכר של האישה לבין מעורבות בטיפול בילדים $F(1,234)=4.05, p<.05$. בחינת מקור האינטראקציה העלתה כי בקרב נשים

שעמדותיהן המגדריות ליברליות, נמצא קשר חיובי בין יתרון שכר של האישה לבין מעורבות בטיפול בילדים $\beta=20, p=.05$, וככל שנשים אלו משתכרות יותר מבני זוגן, הן דיווחו על מעורבות רבה יותר בטיפול בילדיהן. עם זאת, בקרב גברים שעמדותיהם המגדריות ליברליות, לא נמצא אפקט דומה $\beta=.18, p=.24$, ולא נמצאו אפקטים מובהקים למין המשתתף בקרב משתתפי המחקר שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, וכן בקרב אלו שעמדותיהם המגדריות אינן מובחנות. האינטראקציה מוצגת בתרשים 4.

תרשים 4: אינטראקציה בין מין המשתתף ויתרון השכר של האישה לבין מעורבות בטיפול בילדים על פי עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המינים

יש לציין כי לנוכח אופי הדגימה שהייתה דגימת נוחות וגודלו הקטן יחסית של המדגם, הערכנו את העוצמה הסטטיסטית הנצפית עבור הניתוחים השונים תוך דגש על בחינת גודל האפקט של המודל השלם בכלל, ושל האינטראקציות המשולשות בפרט. מהממצאים עולה כי העוצמה הנצפית הממוצעת במדגם המחקר הנוכחי ($n=246$) הייתה $\beta=.77$ עבור $\alpha=.05$, עוצמה הקרובה לערך המקובל במחקרים דומים (Cohen, 1988), אך ייתכן שגודל המדגם הגביל את מובהקות התוצאות של חלק מהניתוחים שנערכו, ובכך צמצם את האפשרות לזהות אפקטים חלשים מאלו שנמצאו במחקר.

5. דיון

המטרה העיקרית של המחקר הייתה לבחון האם יתרון שכר של האישה על בעלה נותן את אותותיו על חוויית ההורות של הורים לילדים הזקוקים לטיפול שוטף. טרם הדיון בהשערות המחקר הספציפיות, נציג את ההבדלים בין המינים במשתני המחקר העיקריים.

הבדלים בין גברים לנשים במשתני המחקר

הערכת שני המינים את יתרון השכר של הגבר על בת זוגו, נשענת על המציאות בישראל שעל פיה שיעור הגברים המשתכרים יותר מנשים גבוה משמעותית בהשוואה למצב ההפוך (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2018). נוסף על כך, בדומה לממצאי מחקרים קודמים (Bolzendahl & Myers, 2004), נמצא כי עמדותיהן של נשים כלפי תפקידי המגדר ליבראליות יותר מאלו של הגברים, ממצא המשקף ככל הנראה את רצונן של הנשים לשפר את מצבן בתחומי החיים השונים באמצעות השגת שוויון מגדרי רב יותר מזה הקיים כיום. נוסף על הבדל זה בין המינים, נמצאו גם מספר הבדלים במשתני התוצאה, דהיינו המשתנים המבטאים את חוויית ההורות. כך, בדומה לממצאי מחקרים אחרים (Craig, 2006a), ממצאינו מראים כי ללא קשר ליתרון שכר של האישה או לעמדותיה כלפי תפקידי המגדר, בהשוואה לאבות אימהות חשות קרבה רבה יותר לילדיהן ומדווחות על מעורבות רבה יותר בטיפול בילדים המתבטאת בטיפוח הקשר הרגשי עימם מחד ובדאגה לטיפול השוטף בהם מאידך, מגמה שאינה קשורה לתמורות שחלו בתפקידי המגדר.

יתרון שכר של האישה ומדדי חוויית ההורות

במבט כללי על ממצאי המחקר מסתמן כיוון דומה בקשר שבין יתרון שכר של האישה על בעלה לבין ההיבט הקוגניטיבי (תפיסת המסוגלות ההורית) וההיבט הרגשי של חוויית ההורות (איכות הקשר עם הילדים: מידת שביעות הרצון מהקשר עם הילדים ומידת הקרבה לילדים). ואולם ממצא זה אינו זהה בקרב כלל האבות שהשתתפו במחקר. כך נמצא כי בהשוואה לאבות שעמדותיהם המגדריות ליבראליות, אבות שעמדותיהם המגדריות מסורתיות אשר בנות זוגם נהנות מיתרון שכר, נפגעים יותר בהיבט הקוגניטיבי ובהיבט הרגשי של חוויית ההורות, דהיינו הערכתם את מסוגלותם ההורית נמוכה יותר, וגם שביעות רצונם מהקשר עם הילדים והערכתם את מידת הקרבה לילדים נמוכות יותר. עם זאת, קשרים אלו לא נמצאו בקרב אימהות (אישוש חלקי של השערות 1 ו-2). בקרב אבות שעמדותיהם המגדריות מסורתיות, אי עמידה בציפיות המגדריות ביחס לתפקיד המפרנס המקפל בתוכו הענקת סביבה כלכלית בטוחה לילדים, כמו גם העברת תפקיד זה לאם, עשויים להביא בעקבותיהם להערכה נמוכה של תפיסת המסוגלות ההורית ולפגיעה באיכות הקשר עם הילדים על היבטיה השונים (Lamb, 2004). מאידך, אבות שעמדותיהם המגדריות ליבראליות יכולים להכיל ביתר קלות מצבים שבהם בנות זוגם משתכרות יותר מהם, מבלי שזהותם האבהית או איכות הקשר עם הילדים ייפגעו. לעומת זאת, בקרב אימהות נראה כי מדדי איכות הקשר עם הילדים אינם קשורים לעמדותיהן המגדריות או ליתרון השכר שלהן בתוך מערכת הזוגיות. יש להדגיש כי קביעה זו נכונה הן עבור אימהות שעמדותיהן המגדריות ליבראליות והן עבור אימהות שעמדותיהן המגדריות מסורתיות. נראה כי התפקיד האימהי הטומן בחובו דאגה לשלומם הפיזי והנפשי

של הילדים, מוטבע בזהות האימהית ומשמש עבור נשים מקור לחוסן ולהעצמה ללא קשר לדפוס הפרנסה או לעמדותיהן כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר (O'Reilly, 2008). ואולם, בחינת הקשרים בין יתרון שכר של האישה על בן זוגה לבין מעורבות בטיפול בילדים מעלה תמונה שונה מזו שהוצגה באשר למסוגלות ההורית ולאיכות הקשר עם הילדים על שני מדדיה. כך נמצא כי ללא קשר לעמדותיהם של משתתפי המחקר כלפי תפקידי המגדר, בדומה לעבר ובדומה לממצאי מחקרים רבים שנערכו בעולם (Bianchi & Milkie 2010) ובישראל (קוליק, 2013), גם כיום אימהות מעורבות יותר בגידול ילדיהן ובטיפול בהם בהשוואה לאבות - מעורבות המתפרשת על מגוון תחומים הכוללים את הטיפול הפיזי והשגרתי בילדים, מעורבות רגשית ומעורבות חברתית בחיי הילדים (Craig, 2006a). יתר על כן, ממצאינו מראים כי נשים עתירות משאבים כלכליים המשתכרות יותר מבעליהן ואוחזות בעמדות מגדריות ליברליות, הן אלו הנוטות ליטול חלק פעיל יותר בטיפול בילדים בהשוואה ליתר משתתפי המחקר, נשים או גברים. נראה כי ניתן להסביר את הממצא באמצעות המשמעות הרחבה יותר המוענקת כיום למושג מעורבות בטיפול בילדים. כך עם העלייה באיכות החיים, הורים כיום שמים דגש רב יותר מאשר בעבר על טיפוח שעות הפנאי של ילדיהם, על בילוי משותף, על למידה ועל השקעה בהיבטים חברתיים ורגשיים בחיי ילדיהם (Hays, 1998). על כן, סביר להניח כי אימהות עתירות משאבים כלכליים שעמדותיהן המגדריות ליברליות והן מונחות על ידי הרצון לפתח הון אנושי בקרב ילדיהן (Craig, 2006b), יגלו מעורבות רבה יותר בפעילות למען טיפוח הילד לעומת אימהות המשתכרות פחות מבעליהן. ייתכן שהאימהות עתירות המשאבים הכלכליים אשר עמדותיהן המגדריות ליברליות, רואות במעורבות בטיפול בילדים, ובכלל זה בחינוכם, אמצעי להשפיע עליהם ולעצב את דור ההמשך (פרידמן, 1996). ההסבר האחרון מוציא את תפקיד האימהות מהספרה הפרטית ומעביר אותו אל הספרה הציבורית, וממחיש את ההיבט הפוליטי של האימהות כעשייה בעלת משמעות ייחודית בספרה הציבורית (Rich, 1976). על פי גישה זו, אימהות עתירות משאבים יכולות להתעלות מעל דרישות האימהות התובעניות על מנת להתוות דרך עצמאית ומגובשת לדור הבא, שכן על רקע חוויותיהן האישיות הן יכולות למנף את ניסיוןן כדי ליצור מודעות מגדרית שוויונית. יתר על כן, ייתכן שהאימהות האינטנסיביות המאפיינת נשים עתירות משאבים כלכליים אשר עמדותיהן המגדריות ליברליות, משקפת את תפיסת תפקיד האימהות בקרב נשים אלו לא רק כתפקיד מהנה ומעצים שאין לוותר עליו, אלא גם כאמצעי פוליטי לחנך את ילדיהן, דור ההמשך, על פי אותן נורמות שוויוניות באשר לתפקידי המגדר המנחות אותן בפעילותן בחיי היום יום. קבלת טיעון זה מעמידה את תפקיד האימהות כערוץ שדרכו ניתן על פי תפיסותיהן של אימהות אלו להשפיע על ילדיהן ולעצב אצלם תבניות חשיבה ליברליות, אשר בתורן יפתחו בקרב דור ההמשך הלך רוח שוויוני לגבי תפקידיהם של גברים ונשים.

מגבלות המחקר והמלצות למחקרים בעתיד

ראשית, יחידת הניתוח במדגם המחקר כללה את היחיד, כלומר נשים וגברים שאינם בני זוג. לפיכך, על מנת להבין בצורה מעמיקה יותר את הסבר תרומתו של יתרון השכר של האישה לחוויית ההורות, יש להמשיך ולבחון סוגיה זו במחקרים שיתמקדו בדיאדה הזוגית כיחידת הניתוח, כלומר נשים ובעליהן. שנית, דגימת המחקר לא הייתה דגימה אקראית, אלא דגימת נוחות המפחיתה את היכולת להכליל את ממצאי המחקר לגבי כלל החברה הישראלית, על מגזריה השונים. בנוסף בהכללת ממצאי המחקר לגבי חברות אחרות, יש לזכור כי החברה הישראלית הינה חברה משפחתית המעניקה חשיבות מרכזית להורות, עובדה אשר ייתכן שהשפיעה על הממצאים. שלישית, אופיו של המחקר היה קורלטיבי ומכיוון שכך, אין להסיק על קשר סיבתי בין המשתנים המסבירים למשתני התוצאה. רביעית, המדד לבחינת יתרון השכר של בני זוג זה על זה, כפי שמקובל במחקרים רבים אחרים בתחום, הוא מדד שאופיו סובייקטיבי (למשל, Thébaud, 2010; Izraeli, 1994). לפיכך, במחקרים בעתיד כדי לבחון יתרון בשכר של האישה על בעלה במגוון היבטים, יש לשלב מדדים נוספים שאופיים כלכלי ואובייקטיבי (Sorensen & McLanahan, 1994; Lewin-Epstein, Stier, & Braun, 2006; Brines, 1994). לבסוף, ייתכן שגודל המדגם הקטן יחסית הגביל את מובהקות התוצאות של חלק מהניתוחים שנערכו, וצמצם בכך את האפשרות לזהות אפקטים חלשים מאלו שנמצאו במחקר. על כן, על מנת להגיע למסקנות מדויקות יותר באשר לסוגיה שבה עסקנו במחקר זה, יש להמשיך ולחקור את הקשר בין יתרון שכר של האישה על בן זוגה לבין איכות הקשר של אבות ואימהות עם ילדיהם במדגמים גדולים יותר המייצגים את החברה הישראלית על רבדיה השונים.

6. המלצות לפרקטיקה

בשל מעגל הפגיעות, כפי שתואר קודם לכן, נראה כי גברים הנמנים עם קבוצת האבות המשתכרים פחות מנשותיהם ואוחזים בעמדות מגדריות מסורתיות, מפתחים "זהות אבהית פצועה" וזקוקים להתערבות מקצועית ולליווי של אנשי מקצוע כדי להפחית את המצוקה שהם חווים בעקבות ערעור מעמדם כמפרנסים ראשיים. מתוך כך, בעת התערבות מקצועית יש לנסות ולנפץ בקרב אבות אלו סכמות חשיבה המקשרות בין אובדן סטאטוס המפרנס הראשי לבין פיתוח עמדות שליליות כלפי עצמם וכלפי הקשר עם ילדיהם. מאידך, יש להתייחס לנשים המשתכרות יותר מבני זוגן ומחזיקות בעמדות מגדריות ליברליות, אך מעורבותן בטיפול בילדים גבוהה במיוחד בהשוואה לזו של יתר משתתפי המחקר, גברים ונשים כאחד. אימהות אלו המעורבות באופן אינטנסיבי בכל השדות (עבודה ופרנסה, טיפול מרבי בילדים), עשויות לחוש לאורך זמן תשישות בעקבות התדלדלות משאביהן בשל ההשקעה הרבה הנדרשת מהן כדי להצליח בכל התחומים שבהם הן פעילות באופן אינטנסיבי. כיוון שהמעורבות הרבה בטיפול בילדים בקרב האימהות הליברליות עתירות המשאבים הכלכליים באה פעמים רבות

על חשבון זמן הפנוי המוקדש למנוחה (Craig, 2007), יש לשקף להן את הסכנה הטמונה בהתדלדלות המשאבים הנפשיים והפיזיים לאורך זמן. מתוך כך, על אנשי המקצוע להביא למודעותן של האימהות הללו את הצורך לחדש משאבים, לקחת פסק זמן ולנהל בתבונה את מלאי האנרגיות הזמינות העומדות לרשותן.

יתר על כן, על אף שילדי המשתתפים לא לקחו חלק במחקר, על פי הממצאים ניתן להצביע על ילדים העשויים לחוות מצוקה רבה יותר בהקשר לאיכות הקשר עם אבותיהם, ואלו הם ילדים שאבותיהם אוחזים בעמדות מגדריות מסורתיות אשר אימותיהם משתכרות יותר מהם. מכיוון שחויית ההורות של אבות אלו עשויה להיות מועברת לילדים, במקרים שבהם קיימות עדויות למצוקה בקרב ילדים בעקבות קשר שאינו מספק עם האב, על אנשי המקצוע לקיים שיחות יעוץ משותפות להורים וילדים, ולספק הדרכה הולמת כדי לסייע לכל בני המשפחה להסתגל לתמורות שחלו בעידן הנוכחי בתפקידי המגדר, הנותנות את אותותיהן על תחומים רבים בחיינו ובתוכם התפיסות, הרגשות וההתנהגויות הטמונים בחויית ההורות.

מקורות

- אלעד, א' (2001) **תמיכה חברתית נתפסת אצל אמהות חסרות אונים** (חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, החוג לריפוי בעיסוק). תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- דונת, א' (2012). בין "בחירה" ל"הסכמה" ל"רצון": מחשבות על אי-אימהות). **נשים וטכנולוגיות רפואיות, 11, 1-3**.
- הרפז, י' ובן-ברוך ד' (2004). עבודה ומשפחה בחברה הישראלית: 20 שנות מחקר. **משאבי אנוש, 195-196, 36-43**.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2018). **לקט נתונים לרגל יום האישה הבין-לאומי**. ירושלים: המחבר.
- פרידמן, א' (1996). **באה מאהבה: אינטימיות וכוח בזהות הנשית**. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- קאסה אברו, י' (2011). **משתנים המסבירים הסתגלות לגירושין: ניתוח משווה בין גברים ילידי אתיופיה וגברים ילידי ישראל** (חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, בית הספר לעבודה סוציאלית). רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.
- קוליק, ל' (2013). **בישולים, סידורים או תיקונים? מבטם של גברים על השתתפותם בעבודות הבית. חברה ורווחה, לג(ג), 385-413**.
- קוליק, ל' (2018). **עמדות כלפי שוויוניות בתפקידי המגדר: ניתוח משווה על פי מין ועל פי נטייה מינית. מגמות, נג(2), 45-82**.

קוליק ל' וכץ א' (2016). האם בעל המאה הוא בעל הדעה: יחסים זוגיים בראי דפוסי המפרנסים. **מגמות**, נא(1), 411-442.

שטייר, ח' (2010). סוף עידן המפרנס היחיד. בתוך ו' מילבאור ולי קוליק (עורכות), **משפחות עובדות: הורים בשוק העבודה בישראל – היבטים חברתיים, כלכליים ומשפטיים** (עמ' 17-46). ראשון לציון: פלס הוצאה לאור, המסלול האקדמי המכללה למנהל.

Adamsons, K. (2010). Using identity theory to develop a midrange model of parental gatekeeping and parenting behavior. *Journal of Family Theory & Review*, 2(2), 137-148. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1756-2589.2010.00047.x>

Ahrons, C. R. (1981). The continuing coparental relationship between divorced spouses. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(3), 415-428. doi: 10.1111/j.1939-0025.1981.tb01390.x

Akujobi, R. (2011). Motherhood in African literature and culture. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, 13(1) <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1706>

Becker, G. S. (1985). Human capital, effort, and the sexual division of labor. *Journal of Labor Economics*, 3(1), S33-S58. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2534997>

Bianchi, S. M. & Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 705-725. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00726.x>

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-295X.84.2.191>

Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175-1184.

Barnard, K. E. (1994). Parent-child interaction model. *Nursing Theorists and Their Work*, 406-422.

Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., & Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*, 79(1), 191-228. <https://doi.org/10.1093/sf/79.1.191>

- Bianchi, S. M. & Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 705-725.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00726.x>
- Blood Jr, R. O. & Wolfe, D. M. (1960). Husbands and wives: The dynamics of married living. Oxford, UK: Free Press Glencoe.
- Bolzendahl, C. I. & Myers, D. J. (2004). Feminist attitudes and support for gender equality: Opinion change in women and men, 1974-1998. *Social Forces*, 83(2), 759-789.
 doi: 10.1353/sof.2005.0005
- Brennan, R. T., Barnett, R. C., & Gareis, K. C. (2001). When she earns more than he does: A longitudinal study of dual-earner couples. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 168-182.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00168.x>
- Brines, J. (1994). Economic dependency, gender, and the division of labor at home. *American Journal of Sociology*, 100(3), 652-688.
<https://doi.org/10.1086/230577>
- Burke, P. J. & Reitzes, D. C. (1981). The link between identity and role performance. *Social Psychology Quarterly*, 44(2), 83-92.
 doi: 10.2307/3033704
- Brod, H. & Kaufman, M. (Eds.). (1994). *Theorizing masculinities* (Vol. 5). New York, NY: Sage.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* 2nd ed. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum associates, publishers.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.
<https://doi.org/10.1177%2F0891243205278639>
- Craig, L. (2006a). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20(2), 259-281.
<http://dx.doi.org/10.1177/0891243205285212>
- Craig, L. (2006b). Parental education, time in paid work and time with children: An Australian time-diary analysis. *The British Journal of Sociology*, 57(4), 553-575.
 doi: 10.1111/j.1468-4446.2006.00125.x

- Craig, L. (2007). How employed mothers in Australia find time for both market work and childcare. *Journal of Family and Economic Issues*, 28(1), 69-87.
- Craig, L., Mullan, K., & Blaxland, M. (2010). Parenthood, policy and work-family time in Australia, 1992-2006. *Work, Employment and Society*, 24(1), 27-45.
<https://doi.org/10.1177%2F0950017009353778>
- De Tychey, C. I., Briançon, S., Lighezzolo, J., Spitz, E., Kabuth, B., De Luigi, V., Messembourg, C., et al. (2008). Quality of life, postnatal depression and baby gender. *Journal of Clinical Nursing*, 17(3), 312-322.
doi: 10.1111/j.1365-2702.2006.01911.x
- Drake, E. E., Humenick, S. S., Amankwaa, L., Younger, J., & Roux, G. (2007). Predictors of maternal responsiveness. *Journal of Nursing Scholarship*, 39(2), 119-125.
doi: 10.1111/j.1547-5069.2007.00156.x
- Dyer, W. J., Fagan, J., Kaufman, R., Pearson, J., & Cabrera, N. (2017). Self-perceived coparenting of nonresident fathers: Scale development and validation. *Family Process*.
doi: 10.1111/famp.12331
- Elek, S. M., Hudson, D. B., & Bouffard, C. (2003). Marital and parenting satisfaction and infant care self-efficacy during the transition to parenthood: The effect of infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 26(1), 45-57.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1080/01460860390183065>
- Ellestad, J. & Stets, J. E. (1998). Jealousy and parenting: Predicting emotions from identity theory. *Sociological Perspectives*, 41(3), 639-668.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.2307/1389567>
- Evertsson, M. & Nermo, M. (2004) Dependence within families and the division of labor: Comparing Sweden and the United States. *Journal of Marriage and Family* 66(5), 1272-1286.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.0022-2445.2004.00092.x>
- Ferree, M. M. (1994). Negotiating household roles and responsibilities – Resistance, conflict and change. In M. Stevenson (Ed.), *Gender roles through the life span: A multidisciplinary perspective* (pp. 203-221). Muncie, IN: Ball State University Press.

- Gaunt, R. & Bouknik, S. (2012). Exploring the division of household labor outside the family context: Utilizing resources for doing gender. *Community, Work & Family*, 15(2), 189-208.
- doi: 10.1080/13668803.2011.609658
- Gerson, K. (1993). *No man's land: Men's changing commitments to work and family*. New York, NY: Basic Books
- Gutierrez, L. M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work*, 35(2), 149-153. Retrieved from
- https://www.researchgate.net/profile/Lorraine_Gutierrez/publication/232457463_Working_with_Women_of_Color_An_Empowerment_Perspective/links/0deec51d4954d09542000000/Working-with-Women-of-Color-An-Empowerment-Perspective.pdf
- Greenstein, T. N. (2000). Economic dependence, gender, and the division of labor in the home: A replication and extension. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 322-335.
- <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00322.x>
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis*. New York, NY: The Guilford Press.
- Hays, S. (1998). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Hochschild, A. & Machung, A. (1989). *Working parents and the revolution at home*. New York, NY: Viking.
- Hoffman, D. M. (2010). Risky investments: Parenting and the production of the 'resilient child'. *Health, Risk and Society*, 12(4), 385-394.
- <https://doi.org/10.1080/13698571003789716>
- Hook, J. L. (2010). Gender inequality in the welfare state: Sex segregation in housework, 1965-2003. *American Journal of Sociology*, 115(5), 1480-1523.
- doi: 10.1086/651384
- Jones, T. L. & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-363

- Izraeli, D. N. (1994). Money matters: Spousal incomes and family/work relations among physician couples in Israel. *The Sociological Quarterly*, 35(1), 69-84. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/4121244>.
- Kroger, J. (1997). Gender and identity: The intersection of structure, content, and context. *Sex Roles*, 36(11-12), 747-770.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1023/A:1025627206676>
- Kulik, L. (2016). Explaining men's and women's participation in household labor: Is there a need to reconsider existing theoretical perspectives? *Asian Women*, 32(4) 45-72.
- Lamb, M. E. (Ed.). (2004). *The role of the father in child development*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lee, E., Macvarish, J. & Bristow, J. (2010) Editorial: Risk, health and parenting culture. *Health, Risk and Society*, 12(4), 293-300.
- Lewin-Epstein, N., Stier, H., & Braun, M. (2006). The division of household labor in Germany and Israel. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1147-1164.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1080/13698571003789732>
- Mercer, R. T. (1986). The relationship of developmental variables to maternal behavior. *Research in Nursing & Health*, 9(1), 25-33.
<https://doi.org/10.1002/nur.4770090106>
- Moen, P. & Sweet, S. (2003). Time clocks: Work-hour strategies. In P. Moen (Ed.), *It's about time: Couples and careers* (pp. 17-34). Ithaca, NY: Cornell University Press
- Murdock, K. W. (2013). An examination of parental self-efficacy among mothers and fathers. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(3), 314-323.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0027009>
- Nagi, F. E., Chan, S. W. C., & Holroyd, E. (2007). Translation and validation of a Chinese version of the Parenting Sense of Competence Scale in Chinese mothers. *Nursing Research*, 56(5), 348-354.
- O'Neil, J. M. (2015). *Men's gender role conflict*. Washington, DC: American Psychological Association.
- O'Reilly, A. (2008). *Feminist mothering*. Albany, NY: SUNY Press.

- Parke, R. D. & Tinsley, B. R. (1981). The father's role in infancy: Determinants of involvement in caregiving and play. *The Role of the Father in Child Development*, 2, 429-457.
- Pleck, J. H. (1981). *The myth of masculinity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Raley, S., Bianchi, S. M., & Wang, W. (2012). When do fathers care? Mothers' economic contribution and fathers' involvement in child care. *American Journal of Sociology*, 117(5), 1422-1459.
doi: 10.1086/663354
- Raley, S. B., Mattingly, M. J., & Bianchi, S. M. (2006). How dual are dual-income couples? Documenting change from 1970 to 2001. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 11-28.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1741-3737.2006.00230.x>
- Rich, A. (1976). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. New York: Norton.
- Robinson, M. A. & Brewster, M. E. (2014). Motivations for fatherhood: Examining internalized heterosexism and gender-role conflict with childless gay and bisexual men. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(1), 49-59.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0031142>
- Shantz, C. U. (1987). Conflicts between children. *Child Development*, 58(2), 283-305.
<http://psycnet.apa.org/doi/10.2307/1130507>
- Sorensen, A. & McLanahan, S. (1987) Married women's economic dependency, 1940-1980. *American Journal of Sociology* 93(3), 659-687.
- Stryker, S. (1968). Identity salience and role performance: The relevance of symbolic interaction theory for family research. *Journal of Marriage and the Family*, 30(4), 558-564.
<http://dx.doi.org/10.2307/349494>
- Taga, F. (2005). East Asian masculinities. In M. S. Kimmel, J. Hearn, & R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men & masculinities* (pp. 129-138). Thousand Oaks, CA: Sage
- Thébaud, S. (2010). Masculinity, bargaining, and breadwinning: Understanding men's housework in the cultural context of paid work. *Gender & society*, 24(3), 330-354.
<https://doi.org/10.1177%2F0891243210369105>

Thoits, P. A. (1991). On merging identity theory and stress research. *Social Psychology Quarterly*, 54(2), 101-112.

doi: 10.2307/2786929

Tichenor, V. (2005). Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, 53(3-4), 191-205.

doi: 10.1007/s11199-005-5678-2

De Tychey, C. I., Briançon, S., Lighezzolo, J., Spitz, E., Kabuth, B., De Luigi, V., Messembourg, C., et al. (2008). Quality of life, postnatal depression and baby gender. *Journal of Clinical Nursing*, 17(3), 312-322.

doi: 10.1111/j.1365-2702.2006.01911.x

West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151.

<https://doi.org/10.1177%2F0891243287001002002>

Wheelock, J. (1990) *Husbands at home: The domestic economy in a postindustrial society*. London, UK: Routledge.

Zuo, J. & Tang, S. (2000). Breadwinner status and gender ideologies of men and women regarding family roles. *Sociological Perspectives*, 43(1), 29-43.

<https://doi.org/10.2307%2F1389781>

